

OBJEDNANÁ VRAŽDA – FORENZNE-PSYCHIATRICKÉ SKÚSENOSTI

doc. MUDr. Vladimír Novotný, CSc.¹, doc. MUDr. Eduard Kolibáš, CSc.¹, prof. PhDr. Anton Heretik, CSc.²

¹Psychiatrická klinika LF UK, Bratislava

²Katedra psychológie FF UK, Bratislava

Prezentujeme dve súdno-psychiatrické kazuistiky, kde obvinení si najali – objednali vrahov na vykonanie vraždy. U oboch išlo o podobné osobnostné rysy i podobné následné racionalizačné mechanizmy. Obaja páchatelia boli primerane intelektovo vybavení a s vyšším sociálno-ekonomickým statusom.

Radikálne spoločensko-ekonomické zmeny vedú v každej spoločnosti mechanizmom anómie k prudkému rastu všeobecnej kriminality i ku kvalitatívnym zmenám v jej štruktúre. Po r. 1989 sa zmenila drogová scéna a narástla drogová kriminalita. Podstatne sa zmenila hospodárska kriminalita napr. podvody pri privatizácii – „tunelovanie“. Výrazne sa profiloval organizovaný zločin s typickými trestnými činmi vydierania (výpalníctvo), organizovania prostitúcie a ilegálneho predaja zbraní. Nárast kriminality nesie samozrejme so sebou aj nárast viktimácie. „Slušní občania“ neboli pripravení na mnohé spoločenské zmeny a svojou naivitou, nedbanlivosťou, ľahkomyselnosťou sa stávajú častejšie obeťami trestných činov od podvodov, cez krádeže až po lúpeže a vraždy (1).

Objavili sa aj plne nové možnosti trestnej činnosti, ako napr. sofistikované veľkoobjemové podvody za pomoci nastrčených osôb (tzv. biele kone) (3). Ale aj trestné činy za použitia výpočtovej techniky (2).

Pokiaľ sa týka závažných násilných trestných činov, najmä vražd, ich počet stúpал najmä v prvej polovici 90. rokov, v súčasnosti sa ustálil na 120–150 prípadoch ročne. Podľa údajov ŠR SR v r. 2000 ich bolo 143, v r. 2001 129. V počte vražd sa teda pohybujeme okolo priemeru v západoeurópskych krajinách, ale máme trikrát menej vražd na 100 000 obyvateľov ako USA. Objasnenosť vražd je pri tom na relatívne veľmi vysokej úrovni (85,3 %). Pri pokuse o kvalitatívne hodnotenie zmien z hľadiska forenzne-psychiatrického a psychologického posudzovania sme porovnali páchatel'ov vražd spáchaných v r. 1979–1989 (N=76) a v r. 1990–1998 (N=100) (4). Zo zaujímavých výsledkov spomeňme: Porevoluční páchatelia homicidií pochádzali z diferencovanejších rodín a sociálneho prostredia (vyššie vzdelanie rodičov) a ani kvalitu rodinného prostredia nehodnotia tak negatívne ako predrevoluční páchatelia. V osobnej anamnéze vrahov po r. 1989 bolo menej porúch správania, mali relatívne lepší školský prospech, v testoch kognitívnych schopností dosiahli významne lepšie skóre vo všetkých ukazovateľoch. Motivačným predpolím bola častejšie nezamestnanosť, finančná núdza, alebo naopak nadmerné mŕňanie peňazí (napr. v dôsledku patologického hráčstva). Významne narástol počet primárne zisťne motivovaných teda lúpežných vražd. Častejšie išlo o vraždy spáchané bez ovplyvnenia alkoholom a silnejšieho afektu teda „with the cool blood“. Významný je aj nárast vražd spáchaných strelnou zbraňou, často v legálnej držbe. Z viktimologického hľadiska sa zvýšil podiel, páchatel'ov neznámych obetí. Na nárast brutality, chladnokrvnosti, majetkovej motivácie násilných trestných činov v ČR poukázal aj Študent (6).

Ako znalci sa zriedka stretávame s páchatel'mi vražd v rámci organizovaného zločinu, práve tie často patria do „šedého čísla“. Jediný nájomný vrah v užšom slova zmysle obvinený z vraždy známeho politika, ktorého sme posudzovali, bol prepustený pre nedostatok dôkazov. Ovšem s prenikaním komerčného násilia aj medzi skupiny ľudí, kde by sme to vôbec nečakali (ľudia vyššieho vzdelania, dobre situovaní) sa stretávame častejšie. Chceme referovať dve kazuistiky objednaných, ale neuskutočnených vražd, ktoré pokladáme za zaujímavé aj psychopatologicky.

Kazuistiky

1. prípad

Obvinená, 30ročná žena, bola stíhaná podľa §§ 7 a 219 pre trestný čin prípravy vraždy. Navádzala a objednala u svojho o niečo mladšieho priateľa (možno aj milenca) vraždu syna svojho manžela. Mal syna zastreliť. Sľubovala za to milión korún. Postupne aj poukázala priateľovi celkove 400 000 korún. Neskôr svoju „objednávku zmenila“, priateľ mal usmrtiť manželovu doučovateľku, na ktorú žiarlila. Mal ju „nechať vybuchnúť“. Na tento účel mu aj dala 20 000 korún na kúpu výbušniny. Neskôr opäť zmenila svoje rozhodnutie a žiadala priateľa, aby doučovateľka zomrela pri lúpežnom prepadaní.

Obvinená pochádzala z harmonickej a ekonomicky dobre zabezpečenej rodiny. Absolvovala konzervatórium. Pracovala ako učiteľka a neskôr podnikala v školstve, bola majiteľkou niekoľkých súkromných školských zariadení. Popri podnikaní absolvovala pedagogickú fakultu, získala doktorát. V čase vyšetrenia bola 13 rokov vydatá, v manželstve mali šesťročné dieťa (manžel mal z predchádzajúceho manželstva syna). V čase vyšetrenia bola obvinená v 8. mesiaci gravidity.

Pri vyšetrení sa nemanifestovali žiadne známky duševnej choroby. Intelekt bol v norme (IQ=99). V Hand teste boli zvýraznené, i keď nie hypertrofované agresívne črty (Agg=30,8 %). Klinicky aj podľa ROR sa osobnosť dala hodnotiť ako histriónsky akcentovaná. Manifestná bola výrazná egocentrizácia, bola prítomná snaha po dominancii. Manifestovala sa výrazá potreba pútať pozornosť.

Podľa subjektívnej interpretácie obvinená konanie motivovala prechodnou manželskou krízou. Nadviazala preto kontakt so svojim bývalým študentom. Uviedla, že potrebovala „blízky vzťah“. „Prípravu vraždy“ a poskytnutie značných obnosov priateľovi chápala ako možnosť udržania vzťahu. Len náhodou nedošlo k realizácii. Onen priateľ cítil časom stále väčšiu snahu o manipulovanie a oznámil vec polícii.

Ako znalci sme konštatovali neporušené ovládacie a rozpoznavacie schopnosti.

2. prípad

Obvinený, 28ročný muž, bol stíhaný pre ten istý trestný čin prípravy vraždy podľa §§ 7 a 219 Tr. zák. Obvinený si dal na internet inzerát tohoto znenia: „Kto ma zbaví jedného muža? Za odmenu? Len vážni záujemcovia nechajte odkaz na záznamníku alebo pošlite mail. Ozvem sa, keď to bude možné. Moralisti nevolajte“. Firma prevádzkujúca inzertnú stránku upozornila políciu na podozrivý inzerát. Polícia začala kontaktovať cez internet inzerenta. Neskôr sa aj agent polície opakovane osobne stretol s inzerentom. Zistilo sa, že obvinený skutočne plánoval vraždu manžela svojej milienky a ponúkal za realizáciu 100000 korún. Ponúkal ako zálohu 50000 korún, zvyšok „po likvidácii“ v peniazoch alebo prácou na počítači. Peniaze aj skutočne agent od inzerenta prevzal. Stretnutia sa nahrali na video a inzerent bol zatknutý.

Obvinený pochádzal z harmonickej nekriminálnej rodiny. Absolvoval gymnázium, opakovane sa neúspešne uchádzal o štúdium medicíny. Po vojne sa zamestnal ako programátor, naposledy pracoval ako obchodník v softwarovej firme. Nikdy nebol vážnejšie chorý. Medzi záujmami uvádzal „poznávanie ľudí“. Zaujímali ho „zvláštni ľudia“. Bol ženatý viac rokov. Počas manželstva si našiel milenkú, žil s ňou sexuálne. Krátku dobu pred činom došlo však k rozchodu, uvádza, že to bolo z jeho iniciatívy. Manželka však tiež požiadala o rozvod, lebo bola dlhší čas presvedčená, že manžel má milenkú. Bol z toho smutný, uvažoval o samovražde.

Trestný čin hodnotí ako nedorozumenie. Chcel si cez internet dať poradiť v manželstve. Ozvalo sa mu veľa ľudí. Potom ho napadlo dať si predmetný inzerát. Ozval sa mu jeden človek. Pochopil, že je z mafie, že je to „nájomný vrah“. Takí ľudia ho zaujímali. Preto s ním komunikoval a neskôr sa spolu osobne kontaktovali. Je pravda, že navrhol aj sumu peňazí, ale „len zo zvedavosti, čo také niečo stojí“. Veľmi neochotne priznal znalcom, že dal aj zálohu za „likvidáciu“, ale „to len už zo strachu“. Nevedel znalcom uviesť, prečo na záver aj dal potenciálnemu vrahovi (teda agentovi polície) aj národné, adresu obete a dokonca aj údaje o aute a ŠPZ obete. Pri konfrontácii údajov zo spisu, už viditeľne zaskočený, povedal, že sa k tomuto bodu vyjadrí až na súde.

Pri vyšetrení sme nezistili známky duševnej choroby. Intelekt bol mierne nadpriemerný (IQ=113). Podľa Hand testu opäť bola zvýšená agresivita (Agg = 26,6 %), ale opäť išlo skôr o nepriamu projekciu hostility do sociálneho okolia. Osobnosť sa javila ako abnormne štruktúrovaná s prevahou histriónskych rysov (afektívna labilita, egocentrickosť, senzitivita).

Literatúra

1. Dobrotka G, Heretik A. Nové viktimologické aspekty v analýze motivácie násilných trestných činov. Trestní právo I, 1996; 7–8: 43–45.
2. Franek A. Ako bližšie definovať počítačového pirátu? Sborník referátů XX. Soudně psychiatrické konference, Brno 9.–12. října 1997, Academia, Praha, 1998: 160–163.
3. Hanuš H, Panoušek V, Pidrman V, Tůma I, Zbytovský J. Osobnost pachatelů specifické trestné činnosti – tzv. „bílých koňů“. Sborník referátů XX. Soudně psychiatrické konference, Brno 9.–12. října 1997, Academia, Praha, 1998: 128–129.

Motivačné predpolie opäť tvorila partnerská kríza. V tejto situácii vznikol nápad odstrániť „prekážku“ frustrácie – teda manžela milienky. Táto na prvý pohľad bizarná motivácia plne zapadla do obrazu histriónskej a narcisistickej osobnosti.

Forenzné hodnotenie bolo jednoznačné, nešlo o narušenie rozpoznavacích a ovládacích schopností.

Diskusia

Obaja páchatelia boli mladšieho stredného veku, vyššieho vzdelania, pracovali ako podnikatelia resp. manažeri. Rodinná anamnéza bola bez neuropsychiatrickej záťaže a ani v osobnej anamnéze nebol žiaden kontakt s psychiatrom či psychológom. Mali priemerné, či dokonca mierne nadpriemerné intelektové schopnosti. Osobnosť oboch bola histriónsky štruktúrovaná. V ich myslení sme zistili obsahovo výpravné, ale nespofahlivé myslenie s konfabulačnými tendenciami a sklonom k nadmerným generalizáciám. V emotívite dominovala sténická zložka, afektivita bola zvýšene egocentrická, labilná, s nižšou racionálnou kontrolou. V sociálnom kontakte boli senzitivní s tendenciou ku vytváraniu ambivalentných citových väzieb. V motivačnom pozadí bola viac-menej otvorená manželská kríza, rolu hrala žiarlivosť. Útok, na ktorý si chceli najatť vraha, však mal byť namierený nie na objekt ich vášne, ale inú im blízku osobu. Vzťahy s potenciálnymi vrahmi, napriek dokázanému komerčnému pozadiu (odovzdanie peňazí) mali charakter „histriónskeho ozvláštnenia“, ktoré maskovalo ich skutočný zámer. U páchatelky to bola okrem erotickej väzby k bývalému žiakovi snaha „viesť ho v živote“ a kultivovať. U páchatelja koníček poznávať „typy z podsvetia a skúmať ich“. Práve zvláštnosti ich osobnosti stáli pri nápadе ako sa nepriamo pomstiť partnerovi, ovplyvňovali ich komunikáciu s páchatelom a neumožnili im kriticky zhodnotiť situáciu a včas „rozohrať hru ukončiť“.

Záver

Prezentované kazuistiky sú zaujímavé z dvoch hľadísk. Jednak ide o nový druh trestného činu prípravy vraždy pomocou najatého vraha ľuďmi sociálne, ekonomicky a vzdelanostne na dostatočne dobrej úrovni. Jednak ide o spoločné osobnostné črty i podobnú motiváciu a podobné racionalizačné mechanizmy.

Poznámka

Práca v podobe prednášky bola prezentovaná 22.1. 2003 na slávnostnej klinickej konferencii organizovanej Psychiatrickou spoločnosťou SLS a Psychiatrickou klinikou FN a LFUK v Bratislave pri príležitosti životného jubilea doc. MUDr. J. Fleischera, CSc.

4. Heretik A. Extrémne agresia I. Forenzná psychológia vraždy. Psychoprof. Nové Zámky, 1999: 280 s.
5. Štatistický úrad SR: Vybrané ukazovatele o kriminalite, cestných dopravných nehodách a požiarovosti v SR, Bratislava, 2001.
6. Študent V. Agrese a agresivita – Novější hlediska a podoby. Sborník referátů XX. Soudně psychiatrické konference, Brno 9.–12. října 1997, Academia, Praha, 1998: 44–52.